# П'ЯТА ТЕРІОЛОГІЧНА ШКОЛА-СЕМІНАР «ІСТОРИЧНІ ЗМІНИ ФАУНИ ТА ПРОБЛЕМИ ВЕДЕННЯ ЛІТОПИСУ ПРИРОДИ»

Ювілейна (п'ята) щорічна Школа-семінар теріологів природно-заповідних територій та біологічних семінарів* проходила протягом одного робочого тижня з 28 вересня до 3 жовтня на базі біостанції Харківського державного університету, розташованої поблизу с. Гайдари Зміївського р-ну Харківщини. Учасники семінару були розміщені в літніх будинках біостанції, у діброві на правому березі Сіверського Донця. У роботі Школи брали участь фахівці-зоологи, аспіранти та студенти з різних академічних, природоохоронних та навчальних установ України та Білорусі: Інституту зоології НАН України, Дніпровсько-Орільського та Луганського природних заповідників, Карпатського, "Асканія-Нова" та Чорноморського біосферних заповідників, Прип'ятського національного парку, Чорнобильського наукового центру міжнародних досліджень, Харківської обласної СЕС, Національного (ім. Драгоманова), Херсонського та Ніжинського педуніверситетів, Таврійської агротехнічної академії, Сумського педінституту, Національного технічного університету (КПІ), Харківського та Львівського державних і Міжнародного Соломонового університетів, Харківської облради УТМР, екоцентру "Дельта", Екогрупи "Печеніги". Школа зібрала рекордну для таких семінарів кількість учасників, загалом 37 теріологів. У роботі Школи також взяли участь співробітники біостанції та кореспонденти обласних ЗМІ. Засідання проводились у конференц-залі, польові навчання та екскурсії — у прилеглих до біостанції куточках схилового лісу та заплави.

Головна тема V Школи: «Історичні зміни фауни та проблеми ведення Літопису природи». В рамках роботи Школи проводилось дві акції: "Європейська ніч кажанів–98 в Україні", "Конкурс студентських наукових праць з теріології" та представлення тем поточних дисертаційних досліджень теріологів. Згідно з програмою Школи, кожний день її роботи був присвячений окремій темі, узгодженій з центральною темою Школи. Впродовж 5 днів роботи проведено 5 тематичних сесій.

Робота Школи почалась з традиційного знайомства з роботою біостанції, науковими досягненнями теріологів Харківщини, що доповнили оглядова екскурсія заплавою Сіверського Дінця, перегляд наукових фільмів про експериментальні дослідження співробітників біостанції та знайомство з живою колекцією байбаків (В. Токарський). У перший та подальші дні роботи було виставлено демонстраційні облікові пастко-лінії для знайомства з місцевою мікротеріофауною та занять з опрацювання результатів кількісних обліків фауни, препарування матеріалу для різних типів його дослідження і проведення семінару з техніки безпеки, які організували досвідчені зоологи Харківської обласної СЕС (В. Наглов, О. Зоря та Г. Ткач) та молоді фахівці (О. Кондратенко, Ю. Москаленко, В. Слісаренко, А. Мішта).

1. Учасники Школи отримали вітання від голови Українського теріологічного товариства (акад. В. Топачевський), Мінекобезпеки (В. Домашлінець), з нагоди ювілею Школи всім господарям попередніх шкіл (Карпатської, Канівської, Ніжинської, Поліської) передано вітальні листи Ради УТТ. Роботі всіх попередніх шкіл було присвячено підготовлений студентами МСУ (В. Слісаренко) спеціальний стенд, що містив фотографічні матеріали та звіти про роботу кожного семінару, доповнені короткими розповідями про основні теми попередніх зустрічей.

2. Першою сесією стало обговорення центральної теми V Школи, що стала продовженням червонокнижної тематики попереднього семінару. Доповіді та дискусії були присвячені проблемам історичних змін теріофауни, а саме: аборигенна теріофауна та темпи її вимирання (І. Загороднюк), історичні зміни мисливської фауни (А. Волох), адвентивна фауна та її взаємини з аборигенною біотою (В. Наглов), регіональні особливості екології рідкісних видів (О. Кондратенко), червоний список 2000 р. (В. Покиньчереда). Відбулась дискусія щодо відносності показників чисельності, раритетності та "звичайності" видів та їх угруповань, можливостей порівняння описових оцінок рясноти та поширеності у сучасних і давніх працях теріологів; підкреслена необхідність доопрацювання запропонованої на III Школі системи бальних оцінок рясноти видів з метою забезпечення порівняння даних різної давнини. Підсумком дискусії стала розробка усіма її учасниками проекту збірки "Історичні зміни теріофауни Східної Європи", який представлено в кінці цього звіту (І. Зеніна).

3. Продовженням аналізу історичних змін фауни стала тема другої сесії, присвяченої проблемам заповідання аборигенної теріофауни (І. Загороднюк), змінам теріофауни в зоні аварії Чорнобильської АЕС (С. Гащак, О. Бунтова), в районі нижньої течії Дунаю (О. Федорченко), впливу меліорації та угруповання дрібних ссавців Полісся (І. Зеніна), природоохоронному значенню буферних зон заповідників (І. Поліщук), можливостям збереження рідкісних видів в урболандшафтах (В. Покиньчереда) тощо. За "круглим столом" всіма учасниками було розглянуто та обговорено

---

* Інформацію про діяльність V Школи вміщено також у «ЗапоВестник», 1999, № 2. Повідомлення про попередні семінари див.: «Вестник зоологии», 1995, № 5–6; 1996, № 3; 1997, № 3; 1998, № 5–6.

проблеми довгострокового моніторингу фауни в межах заповідних територій та біостаціонарів, відбиття історичних змін фауни у "Літописах природи", що ведуться науковими підрозділами заповідників та національних парків. Була проведена плідна дискусія на теми "Квазіприродні теріокомплекси, червоні види і стратегія їх охорони", "Роль мережі природно-заповідних територій у збереженні теріофауни", "Проблеми ретроспективного аналізу Літописів природи". Наголошено на необхідності завершення роботи над збіркою "Стаціонарні теріологічні дослідження в Україні та суміжних країнах", проект якої представлений на III та IV Школах (І. Загороднюк).

4. Спеціальна сесія щодо долі найвразливішої групи ссавців — кажанів — проходила в рамках загальноєвропейської акції "Європейська ніч кажанів '98". В цей день учасники семінару ознайомились зі звітом про діяльність Українського хіроптерологічного центру у 1997—1998 рр., зокрема, про співпрацю УХЦ з EUROBATs, про польові навчання, підготовку польових визначників кажанів (І. Загороднюк, В. Покиньчереда, В. Домашлінець). Основною подією стала презентація першого випуску праць Школи — збірки "Європейська ніч кажанів '98 в Україні", що вмістила унікальні матеріали щодо сучасного стану, історичних змін та регіональних особливостей хіроптерофауни України та суміжних країн. Автори збірки коротко ознайомили загал зі своїми публікаціями в цій збірці, після чого відбулись наукові доповіді за темою дня. Для найближчого ознайомлення учасників Школи з сучасними методами обліку фауни були проведені демонстраційні детекторні обліки рукокрилих в околицях біостанції (В. Покиньчереда та О. Федорченко). На підставі проведених обліків учасники школи та екогрупа "Печеніги" (С. Шапоренко та ін.) підготували звернення до дирекції Зміївського ЛГЗ (лісгоспзагу) про необхідність збереження вікових лісових масивів, які населяють рідкісні види рукокрилих, і важливість поширення позитивного досвіду серед робітників усіх лісових господарств.

5. П'ята і підсумкова частина Школи-семінару була присвячена актуальним теріологічним дослідженням. Відбулись наукові доповіді теріологів за основними напрямками їх досліджень, апробація статей та дисертаційних тем. Загалом заслухано 12 доповідей про стан підготовки дисертацій на здобуття наукових ступенів, зокрема, 3 постановчі доповіді (І. Дикий, О. Кондратенко та І. Загороднюк) та 9 доповідей за проміжними результатами (В. Покиньчереда, О. Зоря, Н. Антонець) або підсумками дисертаційних досліджень, що підготовлені до захисту (І. Поліщук, І. Зеніна, М. Товпинець, В. Токарський, Б. Кедров, А. Волох). Більшість з цих дисертаційних досліджень принаймні однією з задач ставлять аналіз оцінки сучасного стану та історичних змін фауни, і їх основні доробки позитивно сприйняті учасниками круглого столу. Всі учасники школи мали можливість поділитись новинами конференції, видань, обмінятися відбитками нових публікацій, переглянути відеофільми про заповідні куточки України, вільно обмінятися думками з приводу хвилюючої зоологів теми пріоритетності наукових досліджень. Цікаві дискусії викликала розповідь О. Зорі про його участь у роботі Євро-Американського теріологічного конгресу в Сантьяго-де-Компостела (Іспанія), ілюстрована відеофільмом про хід цього наукового форуму.

6. Вперше в межах роботи Школи проведено конкурс студентських наукових праць щодо вивчення теріофауни заповідних територій та вивчення кажанів. На конкурс представлено 9 курсових та дипломних проектів з провідних навчальних закладів України. Переможці конкурсу — І. Дикий (Львівський університет), В. Покиньчереда (Міжнародний Соломонів університет) та Ю. Москаленко (Херсонський університет) — були нагороджені грамотами Ради Українського теріологічного товариства НАН України та цінними подарунками від ректорату Міжнародного Соломонового університету.

Щовечора у теріологічному клубі проводились презентації різноманітних доробок та ініціатив: нових теріологічних видань, дослідницьких проектів, огляд теріологічних публікацій у журналі «Вестник зоології» (І. Загороднюк), добірок регіональних теріологічних публікацій (Ю. Москаленко), контрольного списку теріофауни України (І. Загороднюк) та акронімів видових назв ссавців (В. Покиньчереда), проектів визначників кажанів (УХЦ), нових підручників з зоології (В. Токарський), комплекту видань Мінекобезпеки щодо міжнародних угод (Конвенцій) з охорони фауни та довкілля (В. Домашлинець), довідкового листка "Заповідники і національні природні парки України", нової редакції "Багатомовного (українсько-білорусько-російсько-англійсько-німецького) теріологічного словника" (В. Покиньчереда і О. Каштальян) тощо. Кожний учасник Школи отримав папку з теріологічними виданнями, численними інформаційними матеріалами та дискетою, що містить бібліографічне зведення "Теріологічні публікації на сторінках журнала «Вестник зоологии» та добірку електронних версій частини презентованих матеріалів.

Учасники семінару висловлюють щиру подяку директору біостанції В. Громакову та співробітникам біостанції В. Токарському та В. Грубнику, а також головному державному санітарному лікарю Харківської обл. І. Кратенко та зоологам харківської облСЕС О. Зорі та Г. Ткачу за чудову організацію роботи та побуту учасників ювілейної Школи.

Чергову Школу заплановано присвятити темі «Мегафауна, її сучасний стан та перспективи збереження». Місцем проведення школи запропоновано біостанцію Тернопільського педагогічного університету. Термін проведення VI Теріологічної школи — вересень—жовтень 1999 р. Повідомлення про участь та пропозиції надсилайте за адресою: а/с 11, Київ—105, UA-253105 (І. Загороднюку).

*І. Загороднюк, В. Слісаренко, В. Наглов*
*Учасники IV Теріологічної школи*